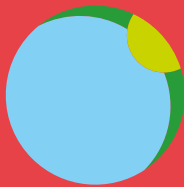

DAGELIJKSE KOST

Het bevorderen van een duurzaam en
gezond voedselsysteem voor de stad

AERES
HOGESCHOOL
ALMERE

Colofon

Uitgave:

Aeres Hogeschool Almere
Tel 088 - 020 63 00
www.aereshogeschool.nl

Auteur:

Sigrid Wertheim-Heck

Bestellingen:

Marketing & Communicatie
y.dijkhof@aeres.nl
Tel. 088 - 020 088 6648
Lectoraat Voedsel en Gezond Leven

ISBN: 978 90 8283 100 9

© Aeres Hogeschool Almere
Gebruik van de inhoud is toegestaan,
mits met duidelijke bronvermelding.

Sigrid Wertheim-Heck

lector Voedsel en Gezond Leven

Sigrid Wertheim-Heck is sinds 1 oktober 2016 lector Voedsel en Gezond Leven aan de Aeres Hogeschool Almere. Ze is daarnaast als senior research fellow verbonden met de Environmental Policy Group van Wageningen Universiteit.

Sigrid heeft ruim 20 jaar internationale ervaring in business en value chain development, markt- en consumentenonderzoek, en distributie- en marketingstrategie met een focus op voedsel. Ze is gepromoveerd aan Wageningen Universiteit in consumptie sociologie met een onderzoek naar gezonde, veilige en duurzame voedselconsumptie binnen de snel moderniserende stedelijke context van Vietnam.

Haar interesse in wereldwijde stedelijke voedselzekerheid informeert haar onderzoekagenda naar de relatie tussen grootstedelijke ontwikkeling, voedselvoorziening, voedselconsumptie en gezond leven. Ze leidt verschillende onderzoeksprogramma's op zowel het noordelijke als het zuidelijke halfrond en stimuleert daarin interdisciplinair en cross-continentaal leren over duurzame voedselzekerheid voor metropool regio's. Belangrijke aandachtsgebieden zijn: dagelijkse consumptiepraktijken en sociale gelijkheid in toegang tot duurzaam, veilig en gezond voedsel.

Centraal in het lectoraat Voedsel en Gezond Leven staan de alledaagse, veelal routinematige, consumptiepraktijken van verschillende bevolkingsgroepen in de context van de dynamische metropoolregio Amsterdam, met een specifieke focus op de stad Almere als living lab voor grootstedelijke voedselzekerheid vraagstukken.

DAGELIJKSE KOST

Het bevorderen van een duurzaam en gezond voedselsysteem voor de stad

**Inaugurele rede Sigrid Wertheim-Heck
Lector Voedsel en Gezond Leven
aan de Aeres Hogeschool Almere op
vrijdag 8 december 2017**

Introductie

Geachte leden van het college van bestuur, collega's, familie, vrienden en andere aanwezigen, we eten allemaal, iedere dag weer, en liefst meerdere keren per dag.

Ik vind het bijzonder en eervol dat ik u vandaag als Lector Voedsel en Gezond Leven mag toespreken. Eervol omdat mij het uitbouwen van het lectoraat is toevertrouwd en bijzonder omdat het initiëren van het lectoraat duidelijk uitdrukking geeft aan de prioriteit die Almere geeft aan voedsel in haar stedelijke agenda. Graag neem ik u mee naar het gewone alledaagse veelal vanzelfsprekende karakter van onze voedselconsumptie: dagelijkse kost. Ik ben namelijk van mening dat daarin een belangrijke sleutel schuilt om de transitie naar een meer duurzaam, gezond en inclusief voedselsysteem voor de stad mogelijk te maken.

Ik wil beginnen met een persoonlijk getint historisch perspectief. Vervolgens ga ik in op de specifieke context van steden in de transitie naar een meer duurzaam gezond en inclusief voedselsysteem. Dat zal ik koppelen aan de specifieke context van Almere en de opdracht voor mijn lectoraat. Graag deel ik met u de onderzoekagenda en de gekozen benadering. Ik ben mij zeer bewust van de rol die het hoger onderwijs vervuld in het toegepaste onderzoeksveld en zal dan ook tot slot stil blijven staan bij de verantwoordelijkheid van het onderzoek voor onderwijs en maatschappij en hoe daar vanuit het lectoraat een bijdrage aan zal worden geleverd.

Voedsel en Gezond Leven in perspectie

Een lectoraat Voedsel en Gezond Leven lijkt in het huidige tijdsgewricht wellicht niet zo bijzonder en zelfs logisch, maar weten we nog hoe we er zo'n 20 jaar geleden voor stonden? Ik maakte toen de overstap van het 'sexy' commerciële bedrijfsleven naar de agro-food sector en stuitte daarbij op onbegrip. De landbouwsector was pluizig en saai. Het waren de hoogtijdagen van de schijnbaar 'eindeloze consumptie', waarin marketing, het commerciële succes van de 20e eeuw, op haar hoogtepunt was. Voor een luxueus uitziend flesje water bleken we massaal bereid duizend keer de prijs van kraanwater te betalen. Reclame werd ingezet om mensen te verleiden zo vaak mogelijk zo veel mogelijk voedsel te consumeren. Zo veel mogelijk door letterlijke aanbiedingen als "twee voor de prijs van een", of door de verbreding van het aanbod door introducties van nieuwe voedselproducten - hetzij door innovatie of aanvoer vanuit de wereldmarkt. De periode waarin de voedselvoorziening veranderde van seizoensgebonden tot jaar-rond en de voedselconsumptie verbreedde van de lokale tot de internationale keuken, ook wel aangeduid met routinematig exotisme (Warde, 1997). Het was een periode niet alleen gekenmerkt door de uitbreiding in de keuze aan voedselproducten, het was tevens de periode van de uitbreiding van consumptiemomenten en eetgelegenheden. Als marketing strateeg heb ik ook zelf meegewerkt aan het bedenken van producten met gemakkelijk 'one-handedness' bijvoorbeeld voor 'snacking en grazing' in de auto. Voedsel moest lang houdbaar, overal aanwezig, aantrekkelijk

en bovenal gemakkelijk te consumeren zijn. Hoe meer hoe beter. Echter, eind jaren '90 verbreidde de kritiek op deze hypercommercialisatie, die werd verweten materialisme te stimuleren, kansarme bevolkingen uit te buiten, milieuschade te berokkenen en een algehele cultuurverarming ten gevolge te hebben. Terminologie als McDonaldization en Disneyfication, refereren aan de globalisering en homogenisering van de massaconsumptie-cultuur (Ritzer, 1993; Pine, & Gilmore, 1999). Vanuit verschillende hoeken werd consumptie steeds meer gezien als een probleem (Schudson, 1993; Klein, 2000). In beginsel waren het vooral moralistische anti-consumptie bewegingen die kritiek leverden. Maar gaandeweg werd ook op meer genuanceerde wijze de consumptiezucht aan de kaak gesteld. Er werden oproepen gedaan om te consuminderen.¹

Het was in deze atmosfeer dat ik, opzoek naar zingeving en een behoefte om niet verder mee te werken aan de groeiende consumptie van chips en snacks, me verbaasde over de onderwaardering van gezonde en duurzaam geproduceerde voeding en dan met name verse groenten en fruit. Het scheen mij toe dat hoe vanzelfsprekender het aanbod was geworden, hoe achterlozer we waren gaan consumeren. Mijn fascinatie voor een specifiek segment van de consumptie sociologie was gewekt: dagelijkse kost!

¹ In dit kader is het interessant om even stil te staan bij de oorspronkelijk betekenis van het Latijnse woord *consumere*, te weten een handelen dat middelen verbruikt of opmaakt. Consumenten lijkt met de hedendaagse kritiek op de consumptiemaatschappij weer meer deze oorspronkelijke connotatie te hebben verkregen.

Figuur 1: Everything I ate. A year in the life of my mouth. (Shaw, 2005)

In 2003, het jaar van de allereerste hamsterweken van 's lands grootste kruidenier met 'meer voor minder' als devies, besluit ik mijn commerciële kennis en ervaring in te zetten voor gezonde en duurzame voeding als onderzoeker bij Wageningen Economic Research. Met initiatieven als 'Merkebaar Vers', een platform voor merkenbeleid in de agro-food sector, of met studies als 'BioLogisch?!' probeerden we grip te krijgen op de consument met als doel duurzame en gezonde voedingskeuzes te bevorderen. Echter, het aandeel biologische verkopen ging slechts mondjesmaat omhoog. In 2006 werd uiteindelijk de voorzichtige streefwaarde van twee procent gehaald en in januari 2007 vertrok ik naar Vietnam. Medio 2015 ben ik, na negen jaar Vietnam,

teruggekeerd in Nederland in een ander voedselklimaat. Voedsel mag zich vandaag de dag op meer aandacht verheugen dan zo'n tien tot twintig jaar geleden. Waar de agro-food sector pluizig en saai was is deze nu hot en hip. Voedsel is het gesprek van de dag en menige televisiester presenteert zich als gezondheidsgoeroe. We mogen spreken van een ware voedselhype. Na tijden van overvloed is er sprake van een herwaardering van gezond, duurzaam, veilig en eerlijk geproduceerd voedsel. In maart 2016 heeft het Voedingscentrum de nieuwe schijf van vijf gelanceerd, met richtlijnen voor minder dierlijke en meer plantaardige producten, goed voor mens en milieu. Er wordt ingezet op ethisch consumeren, waarbij mediacampagnes beogen de wijze

waarop producten worden geproduceerd of gedistribueerd te beïnvloeden. Een van de meest succesvolle voorbeelden is de actie "plofkip" die tot resultaat heeft dat supermarkten massaal naar producten met een "beter leven" keurmerk overschakelen. Supermarkten laten een stijgende lijn zien in de verkoop en omzet van gezonde en duurzame voedingsmiddelen met de grootste groei in de categorie verse groenten en fruit (Logatcheva, 2017). Dit is verheugend, echter, duurzaam voedsel heeft voornamelijk een beperkt marktaandeel van tien procent.² In contrast tot de voornoemde 'voedselhype' staat namelijk onze overwegend achteloze alledaagse voedselconsumptie: negen van de tien mensen eten te weinig groente en fruit en bijna dertig procent van ons eten is van dierlijke oorsprong (RIVM, 2017). Zo werd er dit jaar een stijging in de omzet van 's werelds grootste fastfoodketen gerapporteerd³ en meldde recent onderzoek dat de vleesconsumptie (nog) niet omlaag gaat (Terluin, et al., 2017). Er gebeurt dus wel iets, maar het gaat traag: onze dagelijkse kost blijkt tamelijk taaie kost. Zonder hier verder diep in te gaan op de zinvolle discussies omtrent de rol van biologische systemen in een duurzame transitie (Muller et al., 2017) wil ik dit illustreren met het feit dat anno 2017 het aandeel biologisch, verantwoordelijk voor dertig procent van de categorie duurzame voedselproducten, nog steeds onder de drie procent ligt (Logatcheva, 2017) en we hamsteren vrolijk door.

Stadspolitieke verantwoordelijkheid

Het systeem dat we hebben gecreëerd, heeft ons opgestuwd naar zo hoog mogelijke consumptie en daarvoor krijgen we nu de rekening gepresenteerd: klimaatverandering, afval, uitputting van natuurlijke hulpbronnen, milieudegradatie, sociale ongelijkheid en niet in de laatste plaats de epidemiologische vormen die welvaartsziekten hebben aangenomen, waaronder diabetes,

kanker, hart-en-vaatziekten en de meest in het oog springende: obesitas. Deze rekening komt steeds meer voor de stad. Reeds meer dan de helft van de wereldbevolking woont in steden en over de hele wereld blijven stedelijke bevolkingen groeien. Waar in 1950 zeventig procent van de bevolking op het platteland woonde, zal – honderd jaar later – in 2050 zeventig procent in stedelijke gebieden wonen (FAO, 2017; UN, 2014). Tijdens de negen jaar dat wij met ons gezin in Azië verbleven, hebben we aan den lijve ondervonden hoe de stad Hanoi alsmat uitdijde en hoe het platteland en daarmee de voedselproductie op steeds grotere afstand kwam te staan. Een gang van zaken die over het gehele zuidelijke halfrond kan worden waargenomen. De versnelde verstedelijking betreft met name Afrika en Azië, maar ook in de westerse wereld zet urbanisatie verder door (PBL, 2016; CBS, 2017). Er ligt wereldwijd een onmiskenbare en urgente uitdaging voor nationale, provinciale en steeds meer ook gemeentelijke overheden om de stedelijke groei duurzaam op te vangen.⁴

De groeiende eetlust van steden is daarbij een van de grootste uitdagingen. De globalisering van voedselsystemen en de toenemende koopkracht in het zuidelijk halfrond, zorgen ervoor dat er een mondialisering in consumptiepatronen kan worden waargenomen, waarin diëten steeds meer naar elkaar toegroeien. Kenmerkend hierin is de toenemende consumptie van verwerkte voedingsmiddelen, zoals suikerhoudende dranken en bewerkt rood vlees. Dit heeft tot gevolg dat ook welvaartsziekten, initieel vooral geassocieerd met westerse culturen, mondiaal epidemiologische vormen hebben aangenomen (Abarca-Gómez et al., 2017).⁵ Wereldwijd krijgen steden steeds nadrukkelijker de prangende kwestie omtrent het realiseren van een duurzaam, en gezond voedselsysteem op hun bord.⁶

2 Tot de categorie duurzaam worden producten gerekend met één of meerdere van de volgende keurmerken: ASC, Beter Leven, Biologisch, Fair Trade/Max Havelaar, MSC, Rainforest Alliance, UTZ, LR of Milieukeur. De 3 grootste keurmerken zijn Beter Leven, Biologisch en UTZ (samen goed voor 80 procent van de totale omzet duurzame voedselproducten).

3 Grootste groei McDonalds in 5 jaar tijd: 28 Juli 2017; <https://www.derestaurantkrant.nl/grootste-groei-mcdonalds-in-vijf-jaar-tijd> 4 Sustainable Development Goal 11 for sustainable cities and communities (the urban SDG): Make cities inclusive, safe, resilient and sustainable; <http://www.un.org/sustainabledevelopment/cities/>

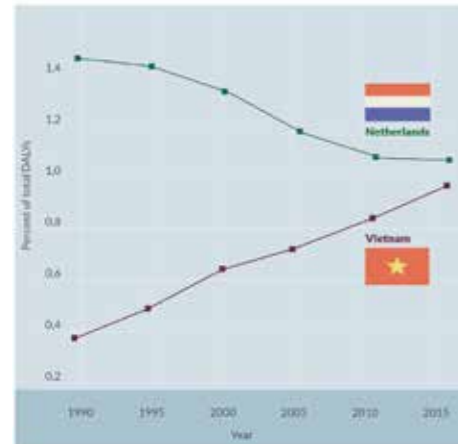
4 Sustainable Development Goal 11 for sustainable cities and communities (the urban SDG): Make cities inclusive, safe, resilient and sustainable; <http://www.un.org/sustainabledevelopment/cities/>

5 De verwachting is dat in 2030 52 miljoen mensen overlijden aan niet-overdraagbare ziekten. Vermijdbare oorzaken, naast tabak en alcohol, zijn een ongezond dieet en gebrek aan lichaamsbeweging. WHO (2014) Global Status Report on non-communicable diseases: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/148114/1/9789241564854_eng.pdf

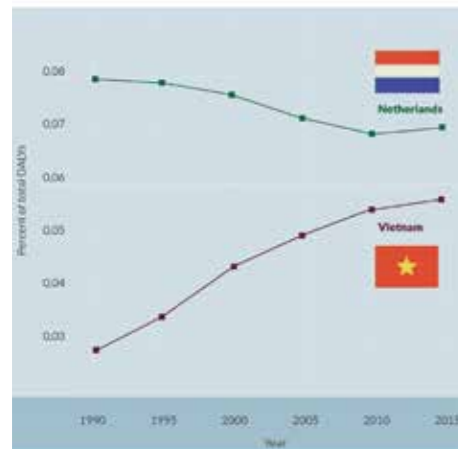
6 De sleutelfunctie van steden is tijdens de VN-Habitat III conferentie in 2016 in Quito Equador verankerd in de "New Urban Agenda"

Figuur 2: Globalisering van consumptiepatronen: (<https://vizhub.healthdata.org/gbd-compare/>)

Diet high in processed meat

Diet high in sugar sweetened beverages

Voedsel is historisch een stadspolitieke verantwoordelijkheid. Vanuit het oude Mesopotamië zijn verstedelijking en voedsel-productiviteit steeds hand-in-hand gegaan op basis van een wederkerigheid waarin steden de complexiteit van het voedselsysteem zowel noodzaakten als bedienden. Hoe groter de steden, hoe complexer de organisatie van de dagelijkse voedselvoorziening werd. De meest productieve landbouw zien we historisch ook steeds in de meest verstedelijkte gebieden. Echter, sinds de tweede helft van de vorige eeuw, is voedsel van stedelijke politiek steeds meer het domein van de bedrijfseconomie en marketing geworden. In het bredere kader van algemene privatisering en het terugbrengen van de overheidstaken werd in de jaren tachtig het principe van marktwerking steeds belangrijker binnen het van oudsher vanuit overheidswege gereguleerde voedseldomein. Door globalisering en toenemende complexiteit van voedselnetwerken werd het steeds moeilijker om verantwoordelijkheden, zoals het waarborgen van voedselveiligheid, duidelijk te definiëren. Daarmee kregen private partijen een steeds belangrijkere rol in traditioneel publieke taken. In het kader van de onbedoelde neveneffecten van de hedendaagse consumptiecultuur, staat deze toegenomen afhankelijkheid van de particuliere sector ter discussie en noodzaakt een herijking van rollen en verantwoordelijkheden rondom het zekerstellen van een duurzaam gezond en veilig voedselsysteem voor de toekomst. In dit kader is er een duidelijke tendens waarneembaar omtrent een bredere betrokkenheid van burgers en consumenten bij voedsel en voeding enerzijds en de aard en omvang van de rol van de overheid als regulator van voedselproductie en -consumptie anderzijds. Deze laatste verschuift in toenemende mate van het nationale naar het stedelijke domein.

Er is een beweging gaande waarin stedelijke besturen voedsel steeds explicieter en zwaarder in hun stedelijke agenda opnemen. Stedelijke overheden lopen bij hun (hernieuwde) voedseltaken tegen drie uitdagingen aan: (1) een eroderend vertrouwen in het dominante, mondiale en op schaalgrootte georiënteerde voedselsysteem (2) het beperkte sociale bereik van duurzaam en gezond voedsel; en (3) de weerbarstige alledaagse

voedsel gerelateerde gedragsroutines en de vraag hoe deze te veranderen.

Eroderend vertrouwen in het dominante voedselsysteem

De eerste uitdaging betreft het eroderende vertrouwen in het voedselsysteem, dat in belangrijke mate wordt vormgegeven door principes van economische rationaliteit en schaalvergroting. Boodschappen doen en koken kosten tijd. Tijd is schaars en oplossingen gericht op het verminderen van het aantal handelingen en de benodigde tijd zijn populair. Echter, hoe groter het gemak hoe groter de afstand is geworden tot voedselproductie en -bereiding. De toegenomen afstand tussen productie en consumptie en de toegenomen complexiteit van het mondiale voedselsysteem hebben geleid tot een zekere mate van voedselvervreemding. Steeds minder consumenten weten waar het voedsel dat ze consumeren vandaan komt, hoe het geproduceerd is of wat de ingrediënten precies zijn. Laat staan dat ze nog begrijpen wat het voedsel dat ze eten mogelijk voor of met hen doet. De toegenomen interesse en aandacht voor voedsel betekent dat mensen weer meer willen weten over hun eten. Echter, er komen steeds weer nieuwe onderzoeken en adviezen uit, die elkaar vaak lijken tegen te spreken. Dit veroorzaakt verwarring. Daarbij doet een niet aflatende stroom aan persberichten over schandalen in de voedselketen geen goed aan de geloofwaardigheid van de voedselkwaliteit, met als gevolg een tanend vertrouwen in gangbare voedselproductie en kwaliteitsgarantiesystemen.

Overheden, bedrijven en burgers her- en erkennen dat de regulering van voedsel minder eenduidig is geworden. Wereldwijd beginnen samenlevingen autoriteiten steeds meer uit te dagen, waarbij expertise, hetzij politiek, hetzij wetenschappelijk, niet langer 'heilig' is. Mondige burgers eisen meer zeggenschap op over hun voeding en als reactie op het dominante systeem zien we een opmars van alternatieve en veelal lokale voedselinitiatieven (Block et al, 2012; Bowen, 2011). Er ontstaan

parallele voedselsystemen - lokaal, regionaal, nationaal, mondiaal - waarin de mate van burgerparticipatie en de wijze van het organiseren van vertrouwen anders worden ingericht. Hierin schuilen vragen rondom de rol van de overheid op het spanningsveld tussen centrale regulering en autonomie van burgers, oftewel tussen het enerzijds in stand houden van het systeem en het anderzijds bieden van ruimte voor hervorming en het omarmen van nieuwe praktijken en 'burgerkracht'. Complicerend hierin zijn de niet altijd samenhangende belangen tussen gezondheid, duurzaamheid, diervriendelijkheid en eerlijke handel. Naast duurzaamheids- en gezondheidsthema's zullen ook technologische ontwikkelingen ervoor zorgen dat er steeds meer ethische vragen ten aanzien van voedsel op de maatschappelijke agenda komen. Te denken valt hierbij aan onderwerpen als genetische modificatie, eiwittransitie, voedsel printen en gepersonaliseerd voedseladvies. Op welke wijze de dialoog met de samenleving dient te worden gevoerd is een complex vraagstuk voor stedelijke beleidsmakers. Immers lokale en regionale belangen dienen daarbij te worden afgewogen tegen nationale en supranationale belangen.

Sociale ongelijkheid – toegang tot gezond en duurzaam voedsel als uitdaging voor steden

De tweede uitdaging betreft sociale ongelijkheid in dagelijkse kost. In steden is het aanbod van voedsel meer divers geworden. Binnen deze diversiteit schuilt echter de belangrijke uitdaging betreffende de sociale ongelijkheid in de praktische toegang tot gezonde, veilige en duurzame voeding. Volgens de definitie van de Verenigde Naties bestaat voedselzekerheid wanneer alle inwoners van een stad of land, op elk moment, toegang hebben tot voldoende, veilig en voedzaam voedsel om aan hun dieetbehoeften en voedselvoorkeur te voldoen om actief en gezond te kunnen leven.⁷ Hoewel "toegang" een "recht" is voor alle bevolkingsgroepen, blijkt deze praktische toegankelijkheid van voedsel in de stad minder rechtvaardig. Gezond, duurzaam geproduceerd en veilig voedsel bereikt vaak nauwelijks de

⁷ "Food security exists when all people, at all times, have physical and economic access to sufficient, safe and nutritious food to meet their dietary needs and food preferences for an active and healthy life". FAO (2009). Declaration of the World Food Summit on Food Security. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

meest kwetsbare groepen in de samenleving. Dit heb ik in mijn onderzoek in Hanoi kunnen constateren, waar modernisering strategieën om de voedselveiligheid te verbeteren bevolkingsgroepen met lager inkomen en opleidingsniveau nauwelijks bereikt (Wertheim-Heck et al., 2015). In Nederland, en hier in Almere, zien we vergelijkbare sociale ongelijkheid. Zo wordt gezond en duurzaam eten ook wel gelabeld als links-elitair en sociaaleconomisch kwetsbaardere groepen hebben een aantoonbaar slechtere gezondheid en ongezonder dieet patronen. Zo zijn overgewicht en obesitas sterk gecorreleerd met een lager inkomens- en opleidingsniveau en zien we een hogere prevalentie in specifieke wijken en onder bevolkingsgroepen met een niet-westerse afkomst.⁸ Steden wereldwijd zien zich geplaatst voor de uitdaging duurzaam, gezond en veilig voedsel toegankelijk te maken voor alle inwoners van de stad (OECD, 2017).

Weerbarstigheid

En dat brengt ons tot de derde uitdaging betreffende de weerbarstigheid van dagelijkse kost. Om een gezonder en duurzamer dieet te stimuleren is de afgelopen jaren ingezet op bewustwordingscampagnes en voorlichting ten einde burgers te informeren en hen op rationele gronden te overtuigen hun voedselgedrag te veranderen. Etikettering, waarmee het meer duurzame en gezonde aanbod van de 'bulk' wordt onderscheiden, dient daarbij ter herkenning. De verbijzondering van het duurzame en gezonde assortiment veronderstelt een bewuste product keuze op basis van rationele gronden.

Hierin schuilt een probleem, want juist in de hectiek van alledag denken we over onze dagelijkse kost op het moment van aankoop het liefst zo min mogelijk na. Gedragsverandering blijkt een uitdaging. Wereldwijd worstelen overheden met gelijksoortige discrepanties tussen de intenties en de daadwerkelijke handelingen van burgers, tussen waarderen en consumeren. Binnen de complexiteit van het dagelijks leven

Figuur 3: Cathy Thorne: everydaypeoplecartoons.com

wordt voedselconsumptie in hoge mate bepaald door de routines van alledag (Lindsay, 2010; Evans, et al., 2017). Het beïnvloeden van keuzes binnen routinematig gedrag op basis van beperkte rationaliteit, zoals het plaatsen van snoeptomaatjes bij de kassa, bekend als nudging, heeft in dit kader veel aandacht gekregen (Thaler & Sunstein, 2008; van Kleef, E. Et al., 2012).⁹ De effectiviteit van dergelijke interventies zien we terug in de sterkere groei van duurzame en gezonde producten in supermarkten en onderweg - "on-the-go" - kanalen in vergelijking tot speciaalzaken (Logatcheva, 2017). Deze stijging lijkt vooral te herleiden tot het inspelen op routinematige aankopen, waarbij gangbare artikelen worden vervangen

door duurzamere versies. Maar zoals zojuist aangegeven blijft de impact vooralsnog beperkt en is duurzaam en gezond met tien procent een niche. Meer radicale veranderingen in onze dagelijkse kost zijn vereist voor het verzekeren van een duurzaam en gezond voedselsysteem voor de stad.

Zoals ik heb getracht weer te geven is het geen eenvoudige opgave. Er is geen vastgesteld menu om aan de groeiende eetlust van steden duurzaam, gezond en veilig te voldoen. Enerzijds zien we top-down gestuurde interventies binnen gevestigde structuren en systemen en anderzijds de opkomst van alternatieve bottom-up voedselinitiatieven. Beide hebben impact, maar onvoldoende om toekomstige problemen het hoofd te bieden: de verduurzaming loopt achter en de publieke gezondheid is in het geding. Een uitdaging voor steden wereldwijd. Om de muur van alledaagse routinisering en eroderend vertrouwen te beslechten en innovatieve op duurzaamheid en gezondheid gerichte inclusieve voedselarrangementen te stimuleren dienen stedelijke overheden, bedrijfsleven en burgers met elkaar in dialoog te treden. Een regionaal voedselsysteem als schakelpunt voor steden tussen lokale initiatieven en dagelijkse praktijken van inwoners enerzijds en abstracte mondiale voedselsystemen anderzijds, biedt daartoe een informatief platform.

Lectoraat – gezond en duurzaam voedsel voor mensen in de stad

En, hier zijn we dan, in het centrum van de jonge 'maakbare stad' Almere, ruim veertig jaar geleden gecreëerd in de nieuwe en lege polder Flevoland op basis van planningsfilosofie gericht op groene infrastructuur voor een gezonde samenleving. Almere is inmiddels met ruim 200.000 inwoners uitgegroeid tot de op vijf na grootste stad van Nederland en bereid zich voor op een nieuwe schaa sprong, waarin de stad versneld doorgroeit tot 350.000 inwoners in 2030 (Almere 2009; 2017). Almere is zich zeer bewust van de grootstedelijke uitdagingen en als mede-

ondertekenaar van het Urban Food Policy Pact (UFPP) in Milaan¹⁰, is Almere vastbesloten een voorbeeldfunctie te vervullen in de transitie naar een duurzaam voedselsysteem voor de stad. Daarnaast heeft de stad een prangende uitdaging rondom gezonde leefstijl. Almere scoort op een aantal gezondheidsrisico's niet goed en zelfs slechter dan het gemiddelde in Nederland.

Almere heeft de ambitie om de voedselvoorziening zo in te richten dat het de gezondheid van haar inwoners duurzaam verstrekt. Met haar gedefinieerde aandacht voor duurzaam en gezond voedsel heeft Almere zich als 'living lab' opengesteld voor onderzoek naar en implementatie van innovaties gericht op voedsel en de stad: "Feeding the City"¹¹. Binnen het lectoraat gaan we in deze proeftuin Almere, aan de slag met stedelijke voedselvraagstukken.

Het doel is een bijdrage te leveren aan het *praktisch toegankelijk* maken van duurzaam en veilig voedsel ter bevordering van gezonde voedselconsumptiepatronen voor *alle inwoners* van de stad.

De centrale vraag binnen het lectoraat luidt: Hoe kunnen we duurzame, veilige en gezonde voedsel consumptiepatronen bevorderen onder alle groepen van de bevolking binnen de dynamische stadsregio Almere? En wat kunnen we leren vanuit de praktische ervaringen in Almere voor steden wereldwijd?

Regionale focus

Regionale voedselvoorziening is een belangrijke pijler voor de duurzame schaa sprong van Almere en daarmee binnen de onderzoekagenda van het lectoraat. Deze propositie is niet uniek voor Almere, ook ander steden zetten steeds nadrukkelijker in hoge maten op regionale voedselsystemen. Naast duurzaamheid stoelt de argumentatie in hoge mate op het herstellen van het vertrouwen door de fysieke en psychologische afstand tussen consument en voedselproductie te

⁸ Bij allochtone bevolkingsgroepen komt diabetes naar verhouding vaker voor dan bij autochtone Nederlanders (Diabetes Fonds: <https://www.diabetesfonds.nl/over-diabetes/diabetes-in-het-algemeen/diabetes-in-cijfers>).

⁹ In 2017 ontving Richard Thaler de grondlegger van de nudging-theorie de Nobelprijs in de Economische Wetenschappen.

¹⁰ Voedsel op de Stedelijke Agenda Staatscourant Nr. 11558, 3 maart 2017; Almere ondertekende het Urban Food Policy Pact (UFPP) in Milaan, op 15 oktober 2015.

¹¹ Een living Lab biedt mogelijkheden voor het leren in en van de praktijk ter voorbereiding op de toekomst. Een Living Lab, of te wel een toegepaste en ervaringsgerichte omgeving, faciliteert de co-creatie van verandering. In levensechte situaties worden innovatieve ideeën en concepten samen met 'gebruikers' ontwikkeld en getest vanuit de gedachte dat de potentiële impact van innovatieve ideeën in de dagelijkse praktijk op deze wijze sneller kunnen worden geduid.

Figuur 4: Regionaal voedselsysteem

verkleinen. Deze propositie is echter van tamelijk recente oorsprong. Zo'n tien tot vijftien jaar geleden, gingen binnen het ministerie van Economische Zaken serieuze stemmen op om de productie van voedsel zoveel mogelijk buiten Nederland te plaatsen en Nederland voornamelijk te behouden voor hoogwaardige agro-food innovaties. Inmiddels stimuleert het Ministerie gemeentelijke voedselstrategieën met aandacht voor "streekproducten, stadslandbouw, voedselparken en moestuinen" (MinEZ, 2011) en deze trend zien we wereldwijd. De situering van Almere in het agrarische Flevoland, dat oorspronkelijk is gecreëerd voor landbouw, en inmiddels verantwoordelijk is voor dertig procent van de agrarische productie van Nederland, lijkt bij uitstek geschikt voor het doorbreken van de traditionele dichotomie tussen stad en platteland, of te wel voedsel produceren en consumeren. Belangrijk hierbij aan te merken is dat Almere hierin een uiterst relevante context biedt voor de versnelde verstedelijking in Azië, die eveneens plaats vindt binnen een agrarische context.

Zolang een regionaal voedselsysteem niet dogmatisch en voorin genomen als "beter" wordt gelabeld, is de herbezinning op lokaal voedsel zinnig. Daarbij worden voor Almere verschillende streefwaarden genoemd met de meest dominante: > twintig procent lokaal in 2022. Wat het exacte streefpercentage, tien, twintig, vijftig procent of meer, ook moge zijn, het biedt een concreet ijkpunt. Het dwingt ons na te denken wat het betekent in termen van duurzaamheid en gezondheid. Lokaal voedsel is namelijk niet geheel onomstreden.

In Nederland zijn we goed in staat om zelfs tropische gewassen bijna jaarrond te telen. Het is echter de vraag of lokaal uit de kas duurzamer is dan importeren. En in hoeverre kunnen producten als melk en kaas als lokaal worden beschouwd wanneer de koeien zijn groot gebracht met veevoer van buiten Nederland? Is ons voedsel nog lokaal wanneer het vanuit Flevoland, via een verwerker in Zeeland, in het schap van de supermarkt in Almere ligt? Ook de radius van regionaliteit is arbitrair. Lokaal en regionaal blijven relatieve begrippen.

Dit is Nederland en daarbinnen Flevoland.

Dit is Vietnam en daarbinnen de Red River Delta.

En dit is Nederland ten opzichte van Vietnam.

Figuur 5: Arbitraire regionaliteit

In dit kader is het goed om even stil te staan bij de begrippen lokaal en regionaal. De scheidslijnen is niet eenduidig, maar kortgezegd heeft lokaal, waaronder stadslandbouw, een kleiner bereik dan regionaal (Opitz et al. 2016). Een regionaal voedselsysteem omvat meerdere lokaliteiten. Regionale voedselsystemen staan in relatie tot andere regio's, alsmede nationale en wereldwijde voedselsystemen. Binnen het lectoraat hanteren we het regionale perspectief. Dit betreft de Metropool Regio Amsterdam (MRA) met specifieke focus op Almere in het agrarische achterland Flevoland. Dit regionale perspectief relateren we aan enerzijds lokale initiatieven en anderzijds (inter)nationale/mondiale voedselnetwerken. Een mooi voorbeeld is het voedselstromen onderzoek waarin we onder meer de Flevolandse productie en Almeerse consumptie stromen in kaart brengen. Al enige jaren geleden zijn er berekeningen gemaakt van de capaciteit van Almere om aan de actuele voedselvoorziening te kunnen voldoen. De studie toonde aan dat bij een ongewijzigd

dieet productietechnisch gezien negentien procent van de voedselvoorziening binnen een straal van 20km geproduceerd zou kunnen worden (Sukkel, et al., 2010). Maar wat is de betekenis van een dergelijke focus op regionale voedselvoorziening in het kader van duurzaamheid en gezondheid? Duurzaamheidsstreven op basis van transportkilometers blijkt slechts een druppel op een gloeiende plaat vooral bij een ongewijzigd vleeshoudend dieet (Weber & Matthews, 2008). Immers meer dan vijftig procent van de broeikasgasemissies van ons voedselsysteem wordt veroorzaakt door vleesproductie en veehouderij.¹² Wat betreft CO²-uitstoot is een lokale biefstuk minder duurzaam dan boontjes uit Kenia. Een kortere afstand is niet noodzakelijk duurzamer en bij een ongewijzigd dieet wordt de Almeerse bevolking ook niet gezonder. Het is immers niet de bedoeling dat er meer aardappelen van Flevolandse bodem tot friet verwerkt in Lelystad als fastfood worden geconsumeerd in Almere. Zouden lokale en regionale productie een dieet verschuiving te weeg brengen naar minder dierlijk, meer plantaardig, meer seizoensgebonden en

12 Zo'n 25% van de wereldwijde uitstoot aan broeikasgassen wordt veroorzaakt door het voedselsysteem; 14,5% van de wereldwijde uitstoot aan broeikasgassen wordt veroorzaakt door vleesproductie en veehouderij, in vergelijking tot 13% door verkeer en vervoer (Gerber et al., 2013). In Nederland ligt dit percentage door de efficiëntie van intensieve veehouderij aanzienlijk lager, maar de vleessector is ook hier verantwoordelijk voor meer dan 50% van de totale uitstoot aan broeikasgasemissies in de voedselproductie (Šebek et al. 2008).

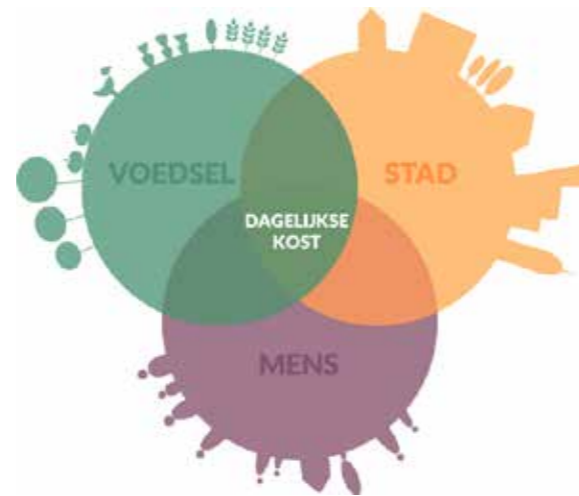
minder bewerkt voedsel dan valt er een duurzaamheids- en gezondheidswinst te verwachten (Westhoek et al, 2014). Dit veronderstelt dat een regionaal plantaardig voedselsysteem ook daadwerkelijk aanzet tot gezondere consumptiepatronen.¹³ En deze verandering in dagelijkse kost is nu juist de grote uitdaging.

Het zijn lastige kwesties, en de waarde zit hem niet zozeer in fout of goed of goed en beter, maar juist in het feit dat dergelijke discussies ons dwingen om helder te definiëren wat we bedoelen en wat we beogen, en kritisch te reflecteren op de mogelijke impact en consequenties. Binnen het lectoraat zullen we steeds kritisch reflecteren op deze regionale ambitie. Vragen die daarbij aan de orde komen zijn:

- Hoe organiseer je een regionaal voedselsysteem met economische levensvatbaarheid?
- Welke bijdragen levert een regionaal voedselsysteem aan het vergroten van de duurzaamheid?
- In hoeverre zet het aan tot gezondere consumptiepatronen?
- Welke bevolkingsgroepen bereik je daarmee?
- Hoe kan de voedselveiligheid van regionale systemen worden geborgd?

Verandering dagelijkse kost

Binnen het lectoraat onderzoeken we de potentie van voedseltransities geïnitieerd door burgers vanuit hun creatieve handelingsperspectief binnen bestaande alledaagse leefpatronen, alsmede de potentie voor opschalen van niche-innovaties door lokale en regionale ondernemers. Het lectoraat beoogt daarbij uitvoerbare oplossingen aan te dragen voor de voedsel duurzaamheids- en gezondheidsproblematiek in Almere. Oplossingen die passen in het dagelijks leven van individuen in al hun diversiteit. Dit heeft te maken met de voedselvoorziening structuren en systemen, dit heeft te maken met de context waarin en wijze waarop voedsel wordt aangeboden en geconsumeerd, dit heeft te maken met de socio-economische en culturele achtergronden van de voedselconsumenten, en komt samen en tot uituiting in de dagelijkse voedselconsumptie praktijken binnen de bredere context van het dagelijks leven.

Figuur 6: Model lectoraat Voedsel en Gezond Leven

Figuur 7: Invalshoeken lectoraat

De wereld zit vol 'wijs-' en 'waar-'heden ten aanzien van duurzame, veilige en gezonde voeding, maar waar het in essentie om draait zijn de daadwerkelijk dagelijkse voedselconsumptie praktijken. Dit laatste is de kern van het lectoraat. Voor het bevorderen van gezonde leefstijlen is het opzoeken en leren kennen van mensen in hun eigen setting, in eigen cultuur en in eigen buurt van instrumenteel belang. Waarom eten mensen wat ze eten? En hiermee ben ik terug naar waar ik de rede mee ben begonnen, mijn fascinatie voor het gewone alledaagse leven en hoe de voedselconsumptie praktijken daarbinnen routinematig zijn ingebed: Dagelijkse kost.

Het onderzoek richt zich op het bestuderen van gesitueerde activiteit. Vanuit mijn persoonlijke achtergrond ligt daarbij een nadruk op theorieën van sociale praktijken en normalisatie processen. (Reckwitz, 2002; Schatzki, 2011; Shove et al. 2012; Warde, 2014) De essentie van de voornoemde weerbarstige dagelijkse praktijken is dat processen van verandering, zoals we deze nastreven met voedselconsumptie, historisch en cultureel zijn verankerd en contextueel zijn gedefinieerd. Daarbij is sprake van een dynamische relatie tussen mensen als sociale wezens met hun uiteenlopende achtergronden, leefstijlen en

motieven en de wereld waarin zij leven. De transitieopgave vereist achtergronden, leefstijlen en motieven en de wereld waarin zij leven. De transitieopgave vereist contextueel systeemdenken met ruimte voor de creativiteit die consumenten aan de dag leggen bij het vormgeven aan hun dagelijkse consumptiepatronen en daarmee het voedselsysteem. Dagelijkse praktijken zijn aan verandering onderhevig en deze veranderingen gaan niet allemaal langs dezelfde gebaande paden, maar zijn gevoelig voor contextuele interpretaties. In Hanoi heb ik kunnen constateren hoe er een breed scala aan cultuurspecifieke hybride voedselver- en aankooppraktijken ontstaat wanneer de stedelijke overheid onvoldoende oog heeft voor bestaande routines (Wertheim-Heck & Spaargaren, 2015). In Nederland zien we hoe stedelijke overheden nadrukkelijk burgers willen includeren in beleidsvorming, maar nog puzzelen met de wijze waarop en de mate waarin. Dagelijkse consumptiepatronen vormen een belangrijke sleutel in de transformatie naar een meer duurzaam en gezond stedelijk voedselsysteem. In Nederland is nog weinig aandacht besteed aan voedselconsumptie onder diverse bevolkingsgroepen binnen de praktische organisatie van het dagelijks leven. Binnen het lectoraat gaan we hiermee aan de slag. Waar praktijken theorie voor mij persoonlijk een

belangrijk theoretisch perspectief vormt, zal ik binnen de onderzoeksgroep nadrukkelijk aansluiting nastreven met andere domeinen en bredere theoretische verkenningen aanmoedigen om een zo holistisch mogelijk perspectief te borgen. Immers de transitie naar een meer duurzaam en gezond voedselsysteem noodzaakt een multi-dimensioneel blikveld op voedsel in de stad. Met een focus op alledaagse voedsel consumptiepraktijken is het onderzoek binnen het lectoraat dan ook onderverdeeld in drie invalshoeken:

Om te beginnen, beslaat het onderzoek in belangrijke mate het *systeem* van voedselvoorziening voor de stadsregio Almere en de uitdaging voor een herstructurering daarvan gericht op duurzaamheid, circulariteit en gezondheid. Daarnaast raakt het onderzoek nadrukkelijk aan de dynamische stedelijke *context* van Almere en de herdefiniëring van stedelijke structuren, waaronder de vervagende scheidslijnen tussen stad en platteland, en de herwaardering van publieke ruimtes voor stedelijk voedsel. En tot slot spits het onderzoek zich toe op de diversiteit aan huishoudens en *leefstijlen* van Almeerse bevolkingsgroepen en de verandering in consumptiepatronen

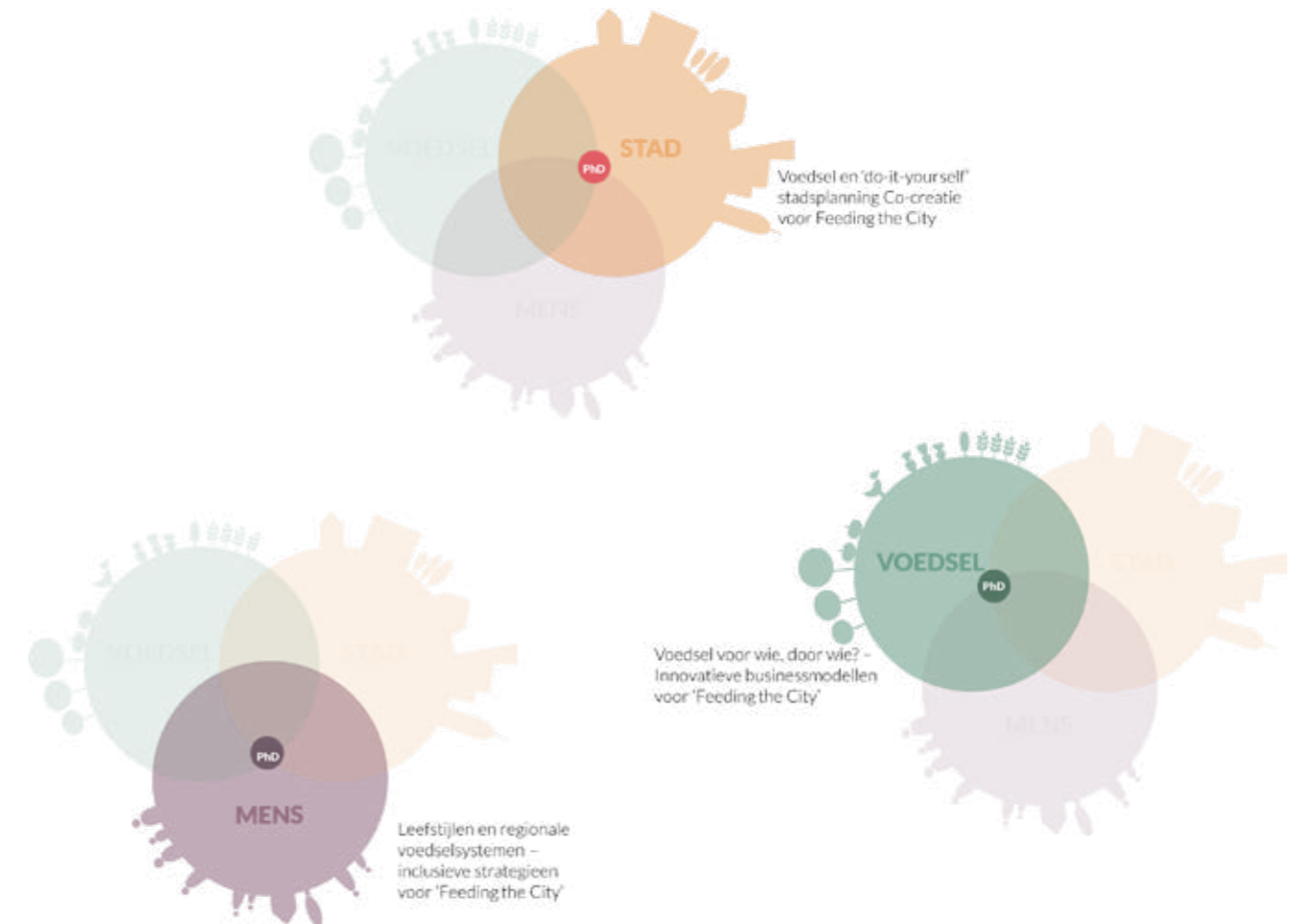
De onderzoekagenda concentreert zich in belangrijke mate op de drie snijvlakken:

1. De interactieve relatie tussen voedselvoorziening en stedelijke inrichting en structuren op het continuüm van de twee oppositionele perspectieven te weten de voedsel consumerende en de voedsel producerende stad.
2. De interactieve relatie tussen stad en mens, of te wel stedelijke inrichting en leefstijlen op het continuüm tussen de uitersten van de stad maakt de mens en de mens maakt de stad

3. De interactieve relatie tussen mens en voedsel, of te wel burgers in verschillende en verschuivende rollen ten aanzien van hun voedselvoorziening op het continuüm van de voedsel consumerende en de voedsel producerende mens

Belangrijk binnen de onderzoekagenda van het lectoraat zijn drie promotietrajecten. Met een regionale insteek op dagelijkse kost, benadert ieder promotieonderzoek de complexe samenhang tussen burgers met hun leefstijlen, de stedelijk inrichting en de voedselvoorziening vanuit een specifieke invalshoek.

1. Het eerste onderzoeksproject, Voedsel en 'do-it-yourself' stadplanning - Co-creatie voor 'Feeding the City', concentreert zich op de vraag hoe planning, waarbij burgers zelf in belangrijke mate zeggenschap krijgen over de ruimtelijke ordening, kan bijdrage aan een meer duurzaam en gezond voedselsysteem voor de stad.
2. Het tweede project, 'Leefstijlen en regionale voedselsystemen - Inclusieve strategieën voor 'Feeding the City', bestudeert de voedselconsumptiepraktijken van verschillende sociaaleconomische en culturele groepen binnen de bevolking van Almere en onderzoekt de potentiële duurzaamheid en gezondheidsvoordelen van een regionaal voedselsysteem.
3. Het derde promotieproject, 'Voedsel voor wie, door wie?' - Innovatieve businessmodellen for 'Feeding the City', zal de overgang behandelen naar een duurzaam regionaal voedselsysteem dat voortbouwt op een mix van lokale, regionale, nationale en mondiale arrangementen bij het voeden van de stad.

Figuur 8: Promotieprojecten

Onderzoek op basis van burgerkracht

Met een maatschappelijk ge-engageerde onderzoekagenda zijn we hier vanmiddag bijeen in de burgerzaal. Burgerkracht, of te wel de actieve betrokkenheid van burgers, is van essentieel belang in het richting- en vormgeven aan passende voedselvoorziening structuren die een gezonde leefstijl toegankelijk maken voor alle inwoners van de stad. Inwoners hebben een belangrijke rol in het vormgeven van de eigen leefomgeving en de samenleving. Dit is een uitdaging, want Almere is ook een multiculturele stad. Almere huisvest honderdvierendertig nationaliteiten en honderdvierenzestig etnische groepen (Almere, 2013). Bijna een derde van de bevolking is van niet-westerse afkomst.

Met deze diversiteit aan leefstijlen heeft Almere de ambitie een duurzame en gezonde leefstijl onder al haar inwoners te bevorderen. Het creëren van meer inclusieve voedselsystemen staat wereldwijd in de aandacht en Almere biedt daartoe een relevante onderzoekcontext.

In co-creatie met burgers, lokale ondernemers, maatschappelijke instellingen en bestuurders zal worden gewerkt aan de transformatie van bestaande praktijken en het ontwikkelen van alternatieve praktijken. Daarbij zullen we nadrukkelijk de culturele diversiteit van Almere aanspreken. Bij het organiseren van burgerparticipatie wordt vaak gerefereerd aan begrippen als voedsel democratisering en sociaal kapitaal. Daarbij wordt gedoeld op het organiseren van de intellectuele, creatieve en innovatieve kracht van burgers. Echter op deze benadering van co-creatie is ook kritiek, namelijk dat het een demografische, veelal links-elitaire, beperktheid impliceert (Bourdieu, 1984). Het actief betrekken van burgers met een rijke diversiteit aan leefstijlen bij innovaties in het dagelijks leven veronderstelt nieuwe vormen van organiseren. Binnen het lectoraat zullen we op zoek gaan naar passende voedselsysteem georiënteerde vormen.

Een voorbeeld van hoe we dit reeds hebben opgepakt is het project 'Ul in hUls' waarvan zojuist de tentoonstelling Almere aan tafel is geopend. Een samenwerking met het Agrofood Cluster, de Flevocampus Veldacademie, en studenten en onderzoekers van het Echnaton VMBO, Aeres MBO en HBO, en Wageningen Universiteit. De ui, een waardevrij en alledaags product dat wereldwijd wordt geconsumeerd, en in menig nationaal gerecht een essentieel ingrediënt is, biedt een aansprekende kapstok om vanuit een rijke schakering aan culturele achtergronden de diversiteit aan alledaagse consumptiepatronen te ontrafelen en de gescheiden werelden tussen mondiale en lokale voedselnetwerken te verkennen.

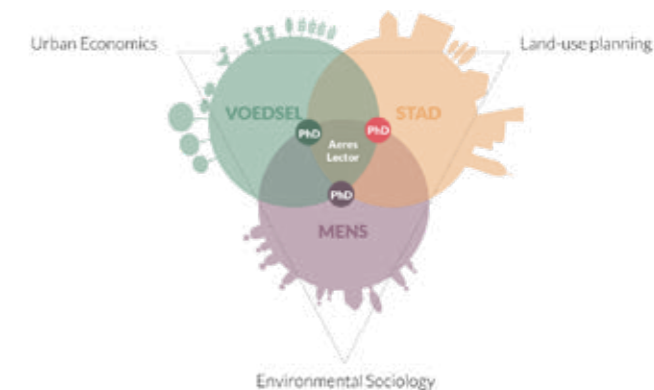
Maatschappelijke relevantie en verantwoordelijkheid

Het Lectoraat Voedsel en Gezond Leven is gefinancierd met middelen uit het Fonds Verstedelijking Almere in het kader van de bredere programmatische doelstelling Feeding and Greening the City. Ik ben me bewust van het feit dat het lectoraat van instrumentele betekenis is voor het realiseren van de doelstellingen van Almere, waarbij de Floriade in 2022 een belangrijke stip aan de horizon vormt. Daarmee draagt het lectoraat ook een directe verantwoordelijkheid voor de maatschappelijke relevantie van het onderzoek. Deze maatschappelijke verantwoordelijkheid past goed binnen het profiel van een Hoge School ook wel internationaal aangeduid als een universiteit van toegepaste wetenschap, fungerend als schakel tussen wetenschappelijke kennis en de praktijk. Hierin is echter ook de belangrijke uitdaging vervat dat het onderzoek zowel flexibel, dynamisch en ondernemend dient te zijn, alsmede voldoende academische afstand en onafhankelijkheid dient te bewaren.

Ik ben mijzelf als lector zeer bewust van de verantwoordelijkheid om de academische kwaliteit te borgen, de maatschappelijke relevantie te bewaken en de toepasbaarheid door te vertalen naar het onderwijs.

Dit kan uiteraard niet vanuit isolement en ik prijs mij daarbij rijk met een breed scala aan samenwerkingsverbanden voor het uitnutten van de dynamieken tussen situationeel leren en generiek reflecteren en tussen disciplinaire kennisontwikkeling en multidisciplinaire valorisatie. Een robuuste academische samenwerking is geborgd middels de actieve betrokkenheid van een team van hoogleraren van de Wageningen Universiteit.

Via het PhD programma is een directe koppeling gemaakt met planologische, sociologische en economische disciplines in het domein van voedselproductie en consumptie, met als cruciale speerpunten gezond leven, duurzaamheid en sociale gelijkheid. Daarbij is het lectoraat ook stevig verankerd in het bredere samenwerkingsverbanden binnen het programma Feeding the City met het Amsterdam Institute voor Advanced Metropolitan Solutions (AMS) en zeer nadrukkelijk ook binnen de Flevocampus. De Flevocampus biedt een interdisciplinair trefpunt waarbinnen de veldacademie een mooie rol kan vervullen als brug tussen onderwijs en praktijk: praktisch leren en innoveren. Van multidisciplinair en interdisciplinair toegepast onderzoek zullen we in het kader van de Flevocampus en AMS steeds meer streven naar het organiseren van transdisciplinair onderzoek, omdat de opgaves waar we voor staan een holistische benadering vereisen.¹⁴ In het lectoraat werken we daarbij samen met de innovatieve agrofood sector van Flevoland, zoals binnen het programma 'Floriade Werkt!' waarin ondernemers, kennisinstellingen en studenten samenwerken aan grensverleggende

Figuur 9: Academische samenwerking

innovaties voor een duurzame versterking van de provinciale economie. Het belang van integrale samenwerking is gisteren bovendien onderstreept met de oprichting van de MRA Voedselraad en de ondertekening van het manifest dat oproept om gezamenlijk aan de slag te gaan tijdens het Flows of Food congres in Amsterdam.

De samenwerkingsverbanden van het lectoraat rijken verder dan de Metropool Regio Amsterdam/Almere (MRA). Nationaal werkt het lectoraat samenwerken met collega lectoren en Hogescholen, zoals binnen het Center of Expertise Food. Het nieuw op te zetten SIA gefinancierd lectorenplatform is daarbij instrumenteel. Ik zal mij als voorzitter van het platform inzetten voor het concreet invulling geven aan de maatschappelijke rol van de lectoren kring op het gebied van duurzaam voedsel en gezondheid. Centraal daarin staat het ontwikkelen van een gezamenlijke onderzoekagenda die optimaal aanhaakt bij de

¹⁴ De verschillende benaderingen kunnen als volgt worden getypeerd: Multidisciplinair onderzoek is additief, interdisciplinair onderzoek is interactief en transdisciplinair onderzoek is integraal.

Nationale Wetenschap Agenda (NWA) en in nauwe verbinding staat met overheid en bedrijfsleven o.a. in belangrijke mate via de Floriade Werkt en de topsectoren (TKI Agri&Food en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen). Daarnaast zal verbinding worden gezocht met nieuwe initiatieven zoals de onderzoekagenda gekoppeld aan het nieuw op te richten themapark, World Food Center, in Ede onder leiding van TiFN of participatie in innovatie-trajecten zoals EFRO Green Health Solutions gericht op het benutten van de marktpotenties van planten met gezondheid bevorderende eigenschappen. Bij dit alles kijk ik uit naar nauwe samenwerking met mijn collega lectoren binnen de Aeres groep.

Zoals het u inmiddels duidelijk moge zijn ligt mijn persoonlijke interesse bij mondiale grootstedelijke voedselzekerheid vraagstukken. We zien tegelijkertijd processen van globalisering en regionalisering. Over de hele wereld zien we hoe vaste structuren onder druk komen te staan en flexibele alternatieven opkomen. De relaties tussen centrale regulering en autonomie verschuiven. Dit leidt tot enerzijds gevoelens van onzekerheid, maar gaat ook gepaard met enthousiasme voor nieuwe mogelijkheden. Veel van de ontwikkelingen zijn te herleiden tot mondiaal te herkennen mechanismen. Ik zal de onderzoekagenda van het lectoraat, die zich in hoge mate toespitst op de westerse context, koppelen aan mijn internationale werk- en onderzoeksterrein.¹⁵ Ik ben ervan overtuigd dat cross-continentaal contextueel leren een versnelling in de transitie naar een meer duurzaam en gezond voedselsysteem kan bewerkstelligen.

We leven in een fascinerende tijd van urgentie en innovatie. Om binnen een hogeschool te mogen werken met jonge mensen beschouw ik als een voorrecht. Jonge mensen zijn pragmatisch, concreet en oplossingsgericht. Onze samenleving is continue in beweging en de inzichten over voedsel en gezondheid zijn aan snelle verandering onderhevig: de kennis van vandaag is morgen (deels) weer achterhaald en de voort-

schrijdende technologie biedt nieuwe mogelijkheden en vaak verrassende perspectieven. De studenten die we vandaag opleiden, staan anno 2022 en verder in een andere wereld. Het is daarom van belang dat we, in onze dynamische samenleving, jonge mensen helpen een onafhankelijk vermogen te ontwikkelen om creatief en kritisch na te kunnen denken over aan voedsel en gezondheid gerelateerde vraagstukken. Naast kennis gaat het daarbij ook om kunde: het vermogen om analytische instrumenten toe te kunnen passen voor het onderzoeken en oplossen van voedsel en gezondheid gerelateerde vraagstukken, waarbij de realiteit van de praktijk, creativiteit en robuust onderzoek hand in hand gaan.

Veranderingen in voedselconsumptie raken aan vele aspecten en facetten van ons leven. Ons dagelijks eten is geen afgebakend domein en dat maakt voedsel ook tot een uiterst complex beleids- en onderzoeksterrein. Het complexe vraagstuk rondom de transitie naar meer duurzame en gezonde voedselsystemen voor steden zullen we naar alle waarschijnlijkheid niet oplossen binnen het lectoraat. Wel beogen we met de onderzoeksprojecten zinnvolle bijdragen te leveren. Een regionaal voedselsysteem zoals rond dit lectoraat centraal is gesteld, biedt een instructieve context als schakelpunt tussen lokale initiatieven en mondiale netwerken. De stad Almere met haar prominente voedselbeleid, situering in voedselproducerend achterland en multiculturele bevolking biedt een informatief living-lab voor de verkenning van oplossingen vanuit de diversiteit aan alledaagse voedselpraktijken. Ingebed in Almere is het lectoraat goed gepositioneerd om vanuit toegepast onderzoek en onderwijs de multidimensionale alledaagse context van een feeding city beet te pakken. Dat is mijn dagelijkse kost.

Figuur 10: Stadslandbouw avant la lettre: Werkstuk Tuinieren, Sigrid Wertheim-Heck 10 jaar

¹⁵ Retail Diversity for Dietary Diversity (RD4DD) preventing nutrition desserts for the urban poor, gefinancierd door het Drivers of Food Choice (DFC) Competitive Grants-programma, dat is gefinancierd door het Britse ministerie van Internationale Ontwikkeling en de Bill & Melinda Gates Foundation en wordt geleid door de University of South Carolina, Arnold School of Public Health, VS.

Slot en dank

Dit brengt mij tot het slot van deze rede: een woord van dank. Uiteraard zijn er talloze mensen die ik dank voor fijne samenwerking in verleden, heden en toekomst. Op het risico dat ik daarbij mensen over het hoofd zie, zal ik dat niet doen. Voelt u zich vooral persoonlijk aangesproken tot mijn woord van Dank!

Er zijn een paar mensen die ik toch in het bijzonder wil noemen en dat zijn:

Mijn collega's binnen het team Toegepast Praktijk Onderzoek met wie het uitermate plezierig en inspirerend samenwerken is, met een speciale vermelding voor Dinand en Nicolette - partners in crime vanaf het eerste uur - en Lisa en Anke voor al jullie inzet met de studenten voor deze dag.

Daarnaast uiteraard al mijn andere Aeres collega's, Wil voorop, want na de eerste kennismaking vol positieve ambitie en toekomstgerichtheid ben ik dankbaar voor de kans die mij is geboden om het lectoraat op te bouwen. Onderwijs collega's en studenten, we zijn nog maar net samen aan de slag, het is soms passen en meten, maar wat we in korte tijd al samen hebben bereikt, biedt perspectief voor de toekomst.

Almere is een bijzondere stad en ik heb geen seconde getwijfeld toen mij de positie van lector in Almere werd geboden. Een stad met visie en lef en naar ik tot op heden heb mogen ervaren ruimte voor open en constructieve dialoog. Dank Provincie Flevoland en gemeente Almere voor de visionaire ambitie, de financiële ruimte en het vertrouwen.

Vrienden van de Flevocampus, zowel het lectoraat als de Flevocampus staan pas aan de start, maar de samenwerking tot op heden smaakt zeker naar meer!

Ik begon deze rede met een persoonlijk getinte reflectie en zo zal ik hem ook eindigen. Degenen die mij echt goed en lang kennen, weten dat ik ben aangeland bij waar ik begon.

Lieve papa en mama: vrijheid van koers hebben jullie mij gegund, ik heb de wereld vanuit meerdere perspectieven en letterlijk aan alle kanten mogen exploreren, maar uiteindelijk kruipt bloed waar het niet gaan kan.

Lara en Peer, als lector in Almere vanuit Nijmegen sta ik niet altijd garant voor een zorgvuldig bereide en verantwoorde avondmaaltijd. Hier faal ik menigmaal als jullie moeder, maar gelukkig koken jullie inmiddels ook zelf. Dank dat ik dan mag aanschuiven.

Heiman, het leven met jou en de kinderen is vurrukkulluk, ook in de boshut. Nu nog een kas in de tuin.

Ik heb gezegd.

Referenties

Abarca-Gómez L et al. (2017) Worldwide trends in body-mass index, underweight, overweight, and obesity from 1975 to 2016: a pooled analysis of 2416 population-based measurement studies in 128.9 million children, adolescents, and adults. The Lancet: [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(17\)32129-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(17)32129-3)

Almere (2009) Concept structuurvisie Almere 2.0. Retrieved from: https://almere20.almere.nl/fileadmin/files/almere/subsites/almere_20/mrdvalmsvlowreswt.pdf

Almere (2009) Sociaal Economische effectverkenning voor de schaalvergroting van Almere. Retrieved from: <http://www.experian.nl/assets/overheid/seev-rapport-almere.pdf>

Almere (2013) Sociale Atlas van Almere 2013. Retrieved from: https://www.almere.nl/fileadmin/files/almere/overalmere/Sociale_Atlas_Almere_2013_interactief.pdf

Almere (2017) Omgevingsvisie Almere Structuurvisie Almere conform WRO. Retrieved from: https://www.almere.nl/fileadmin/user_upload/Omgevingsvisie_Almere_aug_2017_webversie_II.pdf

Block DR, Chavez N, Allen E and Ramirez D (2012) Food sovereignty, urban food access, and food activism: contemplating the connections through examples from Chicago. *Agriculture and Human Values*, 29, 203–215

Bourdieu P (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. Routledge: USA.

Bowen S (2011) The Importance of Place: Re-territorialising Embeddedness. *Sociologia Ruralis*, 51(4), 325–348.

CBS Statline (2017) Bevolking: ontwikkeling in gemeenten met 100.000 of meer inwoners; <http://statline.cbs.nl>

Evans D, Welch D and Swaffield J (2017) Constructing and mobilizing 'the consumer': Responsibility, consumption and the politics of sustainability. *Environment and Planning A*, 49(6), 1396–1412.

FAO (2017) The Future of food and Agriculture. Trends and challenges. Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome.

Gerber PJ, Steinfeld H, Henderson B, Mottet A, Opio C, Dijkman J, Faluccci A and Tempio G (2013) Tackling climate change through livestock – A global assessment of emissions and mitigation opportunities. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Rome.

Klein N (2000) *No Logo*. Picador: New York.

Lindsay J (2010) Healthy living guidelines and the disconnect with everyday life. *Critical Public Health*, 20(4), 475–487.

Logatcheva K (2017) Monitor Duurzaamvoedsel 2016, Wageningen Economic Research

MinEZ (2011) Smakelijk duurzame stad. Eenmalige uitgave van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie: <http://edepot.wur.nl/161966>

Muller A, Schader C, El-Hage Scialabba N, Brüggemann J, Isensee A, Erb KH, Smith P, Klocke P, Leiber F, Stolze M and Niggli U (2017) Strategies for feeding the world more sustainably with organic agriculture *Nature Communications*, 8(1), 1290–1303.

PBL (2016) Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2016' Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Pine J and Gilmore J (1999) *The Experience Economy*, Harvard Business School Press, Boston.

OECD (2017) Obesity update; <https://www.oecd.org/els/health-systems/Obesity-Update-2017.pdf>

Opitz I, Berges R, Piorr A, Krikser Th (2016) Contributing to food security in urban areas: differences between urban agriculture and peri-urban agriculture in the global north. *Agriculture and Human Values*, 33, 341–358

Reckwitz A (2002) Toward a theory of social practices: A development in culturalist theorizing. *European Journal of Social Theory*, 5(2), 243–263.

Ritzer G (1993) *The McDonaldization of society: An investigation into the changing character of contemporary social life*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

RIVM (2017) Wat ligt er op ons bord. Veilig gezond en duurzaam eten in Nederland. Rapport van Rijksinstituut voor de Volksgezondheid. Retrieved from: <http://www.rivm.nl/dsresource?objectid=7de89598-78f1-4f4d-bab4-e7089d3bc1fd&type=pdf&disposition=inline>

Schatzki T (2011) Theories of practice. In: Southerton D (ed.) *Encyclopedia of Consumer Culture*, vol. 3. London: Sage, pp. 1447–1452.

Schudson M (1993) *Advertising, the Uneasy persuasion: its dubious impact on American Society* (Routledge, 2nd edition);

Šebek L, Kuikman P and Vriesekoop P (2008) Klimaat en veehouderij Inzichten vanuit het onderzoek van Wageningen UR, mede naar aanleiding van de film 'Meat the Truth'. Retrieved from: <http://www.ngpf.nl/downloads/meatthetruth.pdf>

Shaw T (2005) *Everything I ate. A year of the life in my mouth*. San Francisco: Chronicle Books.

Shove E, Pantzar M and Watson M (2012) *The Dynamics of Social Practice: Everyday Life and How It changes*. London: Sage.

Sukkel, W., Jansma, J.E., Stilma, E. (2010) Verkenning van de milieueffecten van lokale productie en distributie van voedsel in Almere. Wageningen

Terluin I, Verhoog D, Dagevos H, van Horne P and Hoste R (2017) Vleesconsumptie per hoofd van de bevolking in Nederland, 2005-2016. Wageningen Economic Research.

Thaler RH and Sunstein CR (2008) *Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness*. *Constitutional Political Economy*, 19(4), 356–360.

UN (2014) *World Urbanization Prospects. The 2014 Revision*, United Nations, New York. Retrieved from: <https://esa.un.org/unpd/wup/publications/files/wup2014-highlights.pdf>

van Kleef, E.; Otten, K. and van Trijp, H. C. M. (2012). "Healthy snacks at the checkout counter: A lab and field study on the impact of shelf arrangement and assortment structure on consumer choices." *BMC Public Health*, 12(1): 1072.

Vermeir I and Verbeke W (2006) Sustainable Food Consumption: Exploring the consumer 'attitude-behavioural-intention' gap. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 19, 169–194.

Warde A (1997) *Consumption, food and taste: Culinary antinomies and commodity culture*. London: Sage

Warde A (2014) After taste: Culture, consumption and theories of practice. *Journal of Consumer Culture*, 14(3), 279–303.

Weber, C.L. and Matthews, S.H. (2008) Food-Miles and the Relative Climate Impacts of Food Choices in the United States, *Environmental Science and Technology*, 42 (10), pp 3508–3513

Wertheim-Heck SCO, Vellema S and Spaargaren G (2015) Food safety and urban food markets in Vietnam: the need for flexible and customized retail modernization policies, *Food Policy*, 54, 95–106.

Wertheim-Heck SCO and Spaargaren G (2015) Shifting configurations of shopping practices and food safety dynamics in Hanoi, Vietnam: a historical analysis, *Agriculture and Human Values*, 32(3), 655–671.

Westhoek H, Lesschen JP, Rood T, Wagner S, DeMarco A, Murphy-Bokern D, Leip A, Van Grinsven H, Sutton MA and Oenema O (2014) Food choices, health and environment: Effects of cutting Europe's meat and dairy intake, *Global Environmental Change*, 26, 196–205.

Kennis voor morgen voor de beroepen van overmorgen:

Lectoraten Aeres Hogeschool Almere

Groene en Vitale Stad
Voedsel en Gezond Leven

Lectoraten Aeres Hogeschool Dronten

Aardappelketen en sectorinnovatie
Beweiding
Duurzaam bodembeheer
Duurzame energie en groene grondstoffen
Management van de rundergezondheid
Precisielandbouw
Precisievoeding en duurzame pluimveehouderij
Vitale agribusiness via cyclische proces- en productieketens

Lectoraten Aeres Hogeschool Wageningen

Biomimicry - leren van de natuur voor duurzame oplossingen
Grenspraktijken van opleiders en onderzoekers
Kenniscreatie en ecologisch intelligent denken
Professionele identiteit en organisatieontwikkeling
Responsief onderwijs

Kijk voor meer informatie over het praktijkonderzoek, het Kenniscentrum,
de kenniscoalities en de lectoraten op aereshogeschool.nl/onderzoek

aereshogeschool.nl/almere

Aeres Hogeschool Almere
Stadhuisstraat 18
1315 HC Almere
088 - 020 6300

info.hogeschool.almere@aeres.nl